

idézettel támasztja alá Orczy Lőrinc versétől kezdve Kis János emlékezéséig. Noha a példák számosak és elfogadhatók, a könyvben az irodalomtörténész elsősorban alaki értéküket vizsgálja – amiben hasonlók –, és nem helyi értéküket, amelyben különböznek. Egészen más szerepe és olvasottsága volt Rát Mátyás véleményének a *Magyar Hirmondó* oldalain, mint akár Rájnys Kalmárról szóló kemény bírálatának saját könyvében, avagy a későbbiekben ahhoz csatlakozó *Megszerzésben*, akár Kis János visszaemlékezésének, avagy éppen Kazinczy leveleinek, netán az összegző irodalomtörténet (*historia litteraria* történet) igényével fellépő Pápay Sámuel munkájának. Az egyes reflexív szövegek pozíciójának, netán szélesebb kontextusának feltárása talán válaszolhatott volna Hegedűs kérdéseire, például arra, hogy a deákos triász tagjai s nyomukban azok, akik össze akarták foglalni a magyar időmértékes verselés alakulástörténetét, miért feledkeztek el Kalmárról. Ő ugyanis protestáns volt, az értelmiségnek nem abba a körébe, csoportjába tartozott, mint a tanárként is működő, valamely katolikus szerzetesrendhez kötődő Rájnys, Baróti Szabó, Révai vagy később Virág. Az ő műveltségsményükből, irodalomfelfogásuk szerkezetéből egyenesen következett, hogy amit Kalmár csinál, az nem vehető igazán komolyan. Az a pusztán formai kérdés, hogy Kalmár is írt hexametereket, számukra nem volt annyira fontos, mint az, hogy verseiben nem kapcsolódott olyan szorosan az antik művekhez, illetve a retorikai szabályaikra épülő hagyományhoz, mint a magyar oktatási rendszerben működő papok.

Sajnálom, hogy Hegedűs jelentős korszakismeretével nem próbálta meg mélyebben értelmezni ennek a sajátos befogadástörténeti helyzetnek az okait, hanem megállt a pusztá regisztrálásnál. Valószínűleg fontos ismereteket szerezhettünk volna arról, hogy a nyelvről szóló korabeli gondolatok, netán filozófiai rendszerek, illetve a nyelv pragmatikus felfogásai között miért nem volt komolyabb visszhangja Kalmár ilyen jellegű tevékenységének. Sőt úgy vélem, az is megérne egy összehasonlítást, hogy a kora XVIII.

század hungarus tudósainak – akik nem egy esetben szintén erősebb szállal kapcsolódtak a nyugati, főként német nyelvű tudós világához, mint a hazai, eléggé szórványos tudományos intézményekhez – itthoni recepciója mennyiben és miben különbözik egy hozzájuk hasonló sorsú, de a század végén tevékenykedő polihisztorétól.

A könyv egyik legértékesebb része a harmadik egység, amelyben Kalmár György munkásságához kapcsolódó, eddig kiadatlan forrásokat tesz közzé Hegedűs. A források filológiai pontosságában nem kételkedem, s mint első publikálások kiemelkedően fontosak. Kalmár levelezésének darabjain túl érdemes kiemelni Johann Heinrich Lambertnek Kalmárról írt leveleit, amelyek jól példázzák, milyen véleménye alakulhatott ki egy külföldi tudósnak egy magyarországi irodalmárról. A források fontos tartalmát átböngészve jó szívvel vettem volna magyarázó jegyzeteket hozzájuk, melyek jobban megvilágíthaták volna az egyes szövegekben elrejtett, de a korszak megismerése szempontjából fontos tényeket, összefüggéseket. Bevallom, próbáltam megkeresni a *rec.iti* honlapján a források digitális kiadását, amelyben további információkat ígér a szerző a könyvben (119. old.), de nem sikerült megtalálnom.

Hegedűs *Prodromusa* összefogott, határozott koncepcióval rendelkező irodalomtörténeti munka, még ha a könyv végén némiképpen homályban hagyja is a folytatás és további építkezés szerzői szándékát: „Könyvem nem akart sem több, sem kevesebb lenni, mint *Prodromus*. Előfutár egyrészt Kalmár életét és világát érintő további kutatásokhoz, másrészt pedig a kalmári művekben megfogalmazott, de módszeresen ki nem fejtett elmélet értelmezéséhez. Engem, bevallom, főként ez utóbbi érdekel, annak kifejtését ígérem a továbbiakban. Ennyi-ben Kalmárhoz hasonlóan járok el, de csak ennyi-ben, ugyanis én nem ígérem ennek a könyvnek a bővebb kifejtését.” (118. old.) A három nagy egység jól illeszkedik egymáshoz, és kellően megvilágítja Kalmár György életét, pályáját, és az eddigi életrajzoknál sokkal árnyaltabbat ad az olvasó kezébe. Az életmű szövegeinek részletes értelmezésére e kötet-

ben a szerző nem vállalkozott, várjuk tehát a folytatást.

THIMÁR ATTILA

T. Szabó Levente: Mikszáth, a kételkedő modern

TÖRTÉNELMI ÉS TÁRSADALMI
REPREZENTÁCIÓK MIKSZÁTH KÁLMÁN
PRÓZAPOÉTIKÁJÁBAN

*L'Harmattan, Budapest, 2007. 338
old., 2800 Ft*

Az mindig is az irodalomtudományi diskurzus központi kérdése volt, hogyan is értünk, érthetünk jól (vagy jobban) irodalmi szövegeket. Hogyan olvassunk és értelmezzünk, hogy jól olvassunk és értsünk? Az eltérő válaszok jelzik az irodalomtudomány változó kiindulópontjait, lehetőségfeltételeit, a szakmai diskurzus változó szabályait. Mást jelent olvasni és értelmezni a hermeneutának, mint a strukturalistának, és megint mást az irodalmi szövegekben társadalmi reprezentációkat kereső és értelmező kontextualista értelmezőnek. Az értő olvasás szükséges előfeltétele a kontextus kijelölése. De vajon melyiké a gyümölcsözőbb (vagy etikusabb)? Mert gyökeresen mást jelent, ha az értelmező az elsődleges („eredeti” vagy szinkrón) kontextust hívja segítségül a szövegértelmezésben, mint ha – ellenkezőleg – az olvasói jelen idő utolsó kontextusát (vö. Takáts József: *Nyolc érv az elsődleges kontextus mellett*. In: *Uó: Ismerős idegen terep*. Kijárat, Bp., 2007.). T. Szabó Levente Mikszáth-monográfiája kapcsán mintha éppen ez a kérdésfelvetés térne vissza.

Mikszáth szövegeinek értelmezéstörténetében az elmúlt bő tíz évben új értelmezési irányok nyíltak, s hogy az életmű értelmezéstörténetében új korszak kezdődött, az is látható (l. Hajdu Péter: *Mikszáth? Modernség? Literatura*, 2008. 4. szám, 493–497. old.). Milbacher Róbert például Mikszáth-renaisszánszról beszél (Mikszáth Kálmán kaján vigyora. www.

revizoronline.hu/hu/cikk/1227/t-szabo-levente-mikszath-a-ketelkedo-modern/?label_id=1750&first=0). A kisebb tanulmányoktól, tanulmánykötetektől és konferenciáktól eltekintve is: Mikszáthról három monográfia jelent meg az elmúlt tíz évben (Eisemann György: *Mikszáth Kálmán*. Korona, Bp., 1998.; Hajdu Péter: *Csak egyet, de kétszer. A Mikszáth-próza kérdései*. Gondolat – Pompeji, Bp., – Szeged, 2005.; továbbá az itt ismertetett munka). A szakirodalom szakított a régi – és sok esetben befulladt – kérdésirányokkal, és más utakat keresett a Mikszáth-olvasásban, amennyiben (1) az értelmezések szövegközeliek, az elemzések a strukturalista narratológia eszközeire támaszkodnak, és (2) az értelmezések minden korábbinál modernebb (néhol „posztmodernebb”) szövegeként állítják az olvasó elé Mikszáth írásait. Bár a három könyv merőben más elméleti alapvetésekkel és értelmezési stratégiákkal nyúlt a korpuszhoz, ez a két állítás mindegyikre igaz. A kortárs irodalmi szövegek eljárásai olyan rétegeket nyitottak meg a Mikszáth oeuvre-ben, amelyek minden eddiginél modernebbnek mutatják az amúgy már ismert szövegek működését. A rendszerváltás környékén beáramló új irodalomelméletek és elemzési apparátusok úgy képesek felnyitni vagy megszólaltatni a régi írásokat, hogy azok a mai olvasónak (újra?) izgalmasak, korszerűek és beszédesek. Mindezek az elméletileg felvértezett elemzői apparátusok és a kortárs irodalmi szövegek felől való olvasási és értelmezési stratégiák jellemzően modernné olvasó értelmezéseket állítanak elő.

Az elmúlt időszak Mikszáth-újraolvasásai erőteljesen az utolsó kontextusra hagyatkozó olvasatok, még ha e megállapítás leegyszerűsített és homogénizáló is. Mindegyik említett munkában előkerülnek történeti aspektusok, így igazságtalan volna őket történetietlennek bélyegezni. Csak a példa kedvéért: mind Eisemann, mind Hajdu számára az elemzett Mikszáth-szövegek fontos kontextusát jelentik más századfordulós szépirodalmi szövegek (vagyis nem a jelen irodalma az egyedüli értelmezési mező), illetve mindkét kötet sikeresen vállalkozik olyan

történetileg terhelt fogalmak elméletileg felkészült, alapos és izgalmas újraértelmezésére, mint amilyen a romantika, a realizmus vagy az anekdotizmus. Mégis: a Mikszáth-szakirodalom elmúlt évtizedét a modernné olvasás stratégiája uralja.

T. Szabó Levente monográfiája olvasható úgy, mint az első és utolsó kontextus problematikájának izgalmas színrevitele. Már a tartalomjegyzékből kiderül, hogy nem célja a Mikszáth-kanon átrendezése, hiszen az egyes fejezetek kanonikusan kiemelt műveket tárgyalnak, nagyjából a szövegek megjelenésének sorrendjében. Az első fejezetekben az életmű egyes központi és kanonikus darabjait modernné olvasó értelmezést (a fejezet első fele) követi a szinkrón kontextust választó, történeti értelmezés (a fejezet második fele). A két olvasat nem oltja ki, nem írja felül egymást, hanem a két különböző időindexszel bíró kontextus és a belőlük adódó értelmezések egymás mellett állnak. A szövegek értelmezése így mozgásban marad, mint egy libikóka. A könyv első fejezetei és szerkezete mintha a kontextusválasztás elméleti kérdését hozná játékba az elemzések szintjén.

Az első fejezet témája (stílusosan) „*A Tót atyafiak és A jó palócok*”. Felidézi és továbbbűzi azokat a korábbi elemzéseket, amelyek a novellaciklus poétikai alakzata mentén olvasták modernné a szövegeket. Az elemzés kontextusa itt Bodor Ádám *Simistra körzete*, Kosztolányi és Krúdy novellaciklusai, Gárdonyitól *Az én falum* (és néhány kevésbé ismert novellaciklus, mint Thury Zoltán vagy Bródy Sándor szövegei). A nagyepikai formát megbontó, ugyanakkor a mai irodalmi tapasztalat felől regényként olvasható szövegegyüttesek értelmezése a modernség korszakküszöbét tolja néhány évtizeddel korábbra. Olyan fogalmak kerülnek elő, mint töredezettség, metaforikus elbeszélésmód, szétesés szereplői (és narrátori) identitás stb. A prózapoétikai modernizmus felől való olvasást követi a szinkrón kontextust választó értelmezés, amely a nemzeti identitást részben konstruáló, részben azzal versengő regionális elbeszélésnek a mintáját látja és látja a novellaciklusban. A regionális elbeszélés és identitás értelmezési

lehetősége Erdély regionális identitáskonstrukciójának tükrében jelenik meg (elsősorban Mikó Imre szövegei és az Erdélyi Múzeumegylet ügye jelentik az erdélyi példa szövegbázisát). A tér szöveggé írása és a régió szöveg általi konstrukciója nem új irány a Mikszáth-értelmezésben (vö. Eisemann, *i. m.* 100. old.), de ilyen alapon kimunkált történeti kontextussal társítva mégis egészen új hangsúlyokat nyer.

A második fejezet is két irányból közelíti meg tárgyát, és a két olvasatot a szerző itt is meghagyja a maga billegő mozgásában. A XIX. századi történelmi regényeknek a mai történelmi regények felőli újraolvasása jól ismert és bejáratos út az elmúlt évek irodalmi tanulmányaiban (pl. Hites Sándor: *A múltnak kútja. Tanulmányok a történelmi elbeszélések köréből*. Ulpius-ház – József Attila Kör, Bp., 2004.). Mikszáth történelmi regényei pedig ironikus, a történeti időt problematizáló eljárásaikkal szinte felkínálják magukat, hogy a jelen metafikciós áltörténelmi regényei felől értelmezzék őket. Éppen ezért semmi meglepő nincs abban, amikor az *Új Zrinyiás*ról megtudjuk, hogy a mindentudó elbeszélő szerepkörét parodizálja, hogy zavarba ejtően beszél a múlt természetéről, hogy metafikciós természetű, hogy illúzióvá teszi múlt és jelen szétválaszthatóságát, és végül mindezek révén „a historiográfiai metafikcióhoz (vagy magyarított nevén: az áltörténelmi regényhez) kerül közel”; illetve hogy „a kortárs prózai teljesítmények felől olvasva Mikszáth *Új Zrinyiás*-za meghökkentően radikális metafikciós szöveggé mutatkozik meg.” (44–45. old.) Az olvasó persze gyanakodhat: valóban a kortárs próza felől kell olvasnunk a regényt? A monográfia mintha a ki nem mondott kérdésre válaszolna, amikor maga is megfordítja a vizsgálódás irányát: „Továbbra is nagy és válaszra váró kérdés marad azonban, hogy az *Új Zrinyiás*z olyan nyira radikális prózapoétikai megoldásai hogyan jöhettek létre. Milyen horizontok környezetében érzékelhető [...] természetesnek, hogy Mikszáth [...] épp ilyen és nem másfajta szöveget írt a 19. század végén?” (45. old.) A fejezet második fele pedig feltárja, láthatóvá teszi ezeket a regényt

magyarázó horizontokat. A szinkrón kontextust választó olvasatban az *Új Zrínyiász* a XIX. századi történelmi szakma önlegitimációs diskurzusának, a történelemhamisításoknak, a kontrafaktualitás kérdésének és a korabeli ponyvairodalom variancia-elvének tükrében kap merőben új értelmet.

Bár a harmadik fejezettől kezdve – vagyis a kötet jelentős részében – eltűnik a fent vázolt szerkesztési elv, amely az első két fejezetet jellemezte, és nem válik el egymástól a történelmi kontextust kidolgozó, illetve a Mikszáthot ízig-veéig modern szerzőként felmutató értelmezés, a monográfia mégis elindítja a gondolkodást az olvasathoz rendelt kontextus felett. A további fejezetekben a történelmi és a társadalmi reprezentációk alapos vizsgálata bizonyítja a szövegek és szerzőjük modernségét, míg egy-egy szöveghez egy-egy történelmi vagy társadalmi aspektus társul. Az elemzések ezen társadalmi és történelmi kérdések reprezentációit az egyes Mikszáth-szövegek poétikájából olvassák ki. Az értelmezéseknek különös súlyt és jelentőséget ad a társadalmi (vagyis a szűken esztétikai irodalomszemlélethez viszonyítva irodalmon kívüli) kérdések beemelése a szövegelemzésekbe. A szerző gondolati és politikai tudatosságát jelzi, hogy így elkerüli annak látszatát, mintha az irodalom vagy az irodalomtudomány politikailag semleges vagy a politikai mező felett álló régió lenne. A foucault-i életmű ilyen értelemben nemcsak ott van jelen a monográfiában, ahol a szerző hivatkozik rá (különösen az ötödik fejezetben, amely az örülettel mint irodalmivá tett társadalmi kérdéssel foglalkozik), hanem szerencsés módon a kötetben körvonalazódó irodalomszemléletet is áthatja.

Gazdag, sokrétű és heterogén azoknak a társadalmi és történelmi kontextusoknak a skálája, amelyek bevonásával az egyes Mikszáth-szövegek értelmezése kikristályosodik. A harmadik fejezet Mikszáth politikai karcolatait értelmezi egy lehetséges értelmiségi szerepkör kidolgozásának (illetve általánosabban: az értelmiségi mint szerep és szerepvállalás) összefüggésében. A negyedik a dandy és a dandyzmus világirodalmi toposzával vizsgálja *A gavallérok* és a *Besz-*

terce ostroma szereplőinek identitását. Ezt követi az örületről mint irodalmivá tett társadalmi kérdésről szóló fejezet, középpontjában Pongrácz Istvánnal és a *Beszterccével*. A hatodik az erőszak struktúrái és a hatalom kérdései felől közelíti meg a *Különös házasság* poétikai felépítettségét. A *Szent Péter eseményét* a populáris irodalom (a detektívtörténet) reflexív újraírásaként, kiforgatásaként tárgyalja a következő fejezet – amely így a többihez képest szorosabban vett irodalmi elemzést nyújt, hiszen műfaji kódok, eljárások mentén értelmezi a regényt. A *Nosztty fiú...* realizmusára kérdez rá és ezt helyezi új megvilágításba a nyolcadik fejezet, amikor a realizmust a látással és a perspektivizmussal hozza összefüggésbe. Az utolsó elemzett mű a Jókai-életrajz, amely T. Szabó munkájában a XIX. századi (irodalmi) életrajz-hagyománnyal való reflexív – és az élet elbeszélhetőségét tekintve kételyteli – szembenézésként nyer értelmet. A kötet végül Mikszáth modernségképzeteivel és a Mikszáth-szövegekhez társított modernségkoncepció kidolgozásával zárul.

Az egész munka legnagyobb érdeme az egyes – fent felsorolt – Mikszáth-korabeli kontextusok nagyon alapos és sokoldalúan tájékozott kidolgozása. Elvezetes és kifejezetten izgalmas például a szerző előadásában olvasni a korabeli fényképezési szokásokról és szabályokról, az örültség korabeli diskurzusáról, a dandyzmusról vagy a történelmi szakma diskurzív eljárásairól. T. Szabó felkészülten és otthonosan mozog azokban a társadalmi diskurzusokban, amelyekbe olvasóját is bevezeti. A nagy tudással ismertett társadalmi és történelmi diskurzusok leírásai nemcsak tanulságos olvasmányok, de a korszak iránt érdeklődőknek rendkívül inspiratívak is. A kontextusok és a Mikszáth-szövegek kapcsolatát illetően azonban néhol kétyel merülhet fel. Milbacher Róbert írja már említett recenziójában: „a könyv *Mikszáthtól függetlenül is* rendkívül érdekes korabeli problémákkal ismertet meg” (a kiemelés tőlem, K. Zs.). Az idézett mondatot továbbgondolva: bár az ismertett kérdések nagyon érdekesek és izgalmasak Mikszáthtól függetlenül is, néha tényleg az a benyomásunk

támadhat, hogy ezek Mikszáthtól vagy szövegeitől valóban független kérdések. A részletezett kontextusok társítása az elemzett szövegekhez nem mindenhol tűnik indokoltnak. Különösen zavarba ejtő a dzsentrikérdés átfordítása dandyzmusba. A két jelenség közös nevezője az lehet, hogy mindkettő a modern társadalommal járó identitásválság jele, illetve arra adott válasz. Mint ilyeneknek természetesen vannak közös elemeik, de alapvető és lényegi eltérések is. Míg a dzsentri a társadalmi és személyes múltba helyezi identitását (vagy másként: onnan meríti), addig a dandy saját személyiségének kidolgozásában hangsúlyozottan inventív és eredeti akar lenni (semmiképpen sem próbál valamilyen modellnek megfelelni vagy bárkit utánozni). A dzsentri egy társadalmi csoporthoz akar tartozni, amelyből kiszakadt (vagy amely szét hullott), míg a dandy – ahogyan azt T. Szabó maga is hangsúlyozza (95–98. old.) – definíciójából adódóan egyedi és magányos. Teljesen egyértelmű, hogy tévedés dandyzmusnak nevezni egy egész csoport színre vitt identitáskonstrukcióját *A gavallérokban* (a kérdést érinti: Hajdu: *i. m.* 497. old. és Keszeg Anna: A klasszikus magyar irodalomtörténet közeli és távoli kontextusai. *Korunk*, 2008. szeptember), Pongrácz Istvánt pedig – aki ugyan magányos, de szintén korábbi mintákból építi fel személyiségkultuszát – ugyancsak bajos dandynek nevezni. Érthető, hogy a szerző szabadulni akart a szakirodalom terhelte és kiüresedett fogalmától: a dzsentritől, de talán szerencsésebb lett volna a modern identitásválságot vagy általában az identitáskonstrukciót választani értelmezési horizontként. A dzsentri és a dandy mint két eltérő szereplehetőség csak nagyon távolról rokon: mindkettő a rendi társadalom széthullására és a modernizációval járó identitásválságra adott válasz. T. Szabó a társadalmi problémákat mindig nagyon igényesen elemzi vagy írja le, de ezeknek a diskurzusoknak a beépítése a szövegelemzésekbe nem mindig meggyőző.

A kötet harmadik fejezete Mikszáth (napi) politikai szerepvállalását és az értelmiségi szerepvállalás lehetőségeit elemzi a *Tisztelt Ház* és a Katán-

ghy-történetek kapcsán. Az elemzés a kötet kiemelkedő darabja, és így látják ezt más recenzensek is („Én magam ezt a fejezetet a könyv egyik legjobb és leginspiratívabb részének tartom, és úgy sejttem, Mikszáth politikai írásaival és értelmiségi szerepével még sokat kell foglalkoznia a Mikszáth-filológiának” – írja Hajdu: *i. m.* 495. old.). Az értelmezés régi adósságot törleszt, amikor Mikszáth politikai írásait is bevonja a vizsgált szövegek terébe. A szerző elsősorban az értelmiség történeti vizsgálataira (főként Christophe Charle munkáira) támaszkodva veszi számba a politika és az irodalom hivatásosodásból adódó modern értelmiségi szereplehetőségeket. A Dreyfus-per kapcsán kirajzolódó értelmiségi szerepmoделlek mezejében és összefüggésében elemzi Mikszáth politikai írásait és a bennük kimunkált értelmiségi pozíciót. Az elemzések pártpolitikai értelemben független és reflexív, ugyanakkor nem semleges, hanem nagyon is elkötelezett író láttatnak Mikszáthban. T. Szabó értelmezése szerint a karcolatok poétikai felépítése, az elbeszélői nézőpontok és a szerzői szerepek játéka az, ami lehetővé teszi és megmagyarázza azt a jelenséget, hogy Mikszáth napi parlamenti beszámolóival évtizedekig meghatározta a politikáról való beszédet. Értelmezése szerint Mikszáth olyan nézőpontot dolgozott ki a karcolatokban és a Katánghy-szövegekben, amely egyszerre biztosított számára belső és külső nézőpontot a politika színterén – ezt szolgálja az országgyűlési karzat mint a karcolatok beszélőjének nézőpontja, illetve a Katánghy-történetek ironikus játéka a szerzőséggel. Az így kibontakozó értelmiségi pozíciót T. Szabó (Raymond Aron nyomán) „elkötelezett megfigyelőnek” nevezi.

A kötet hátoldalán, a könyvajánló első mondata így hangzik: „Modernnek nevezhető-e egy olyan szerző, aki maga néhol alig palástolt távol-ságtartással nyilatkozott a számára modernnek tűnő jelenségekről?” T. Szabó Levente könyvének minden egyes fejezete egyértelmű és hangos „igen” válaszol e kérdésre. Válasza azért tűnhet ellentmondásosnak, mert miközben messzemenően a történeti kontextusok feltárásával/kimunkálá-

sával nyúl a Mikszáth-szövegekhez, a szerzői önéleírásokat – úgy tűnik – nem tekinti relevánsnak az életmű elhelyezésére nézve: ami pedig az olvasói (az utolsó) kontextus érvényesítését jelenti. A modernné olvasás értelmezési stratégiájának szembevető előnyei, ugyanakkor elgondolkodtató veszélyei és csapdái is vannak. Az egyik legnagyobb előnyére mutatott rá Milbacher és Keszeg, amikor kiemelték, hogy mivel T. Szabó könyve a közoktatás kötelező olvasmányairól (is) nyújt friss olvasatokat, az irodalomtanításban is hasznos lehet. Ez pedig nagyon is nyomós indok: történetileg távoli szövegeket talán csak úgy lehet közel vinni a diákokhoz, ha lehetőségük van saját világuk kérdéseit felismerni a tőlük idegen szövegekben. De fennáll annak a veszélye, hogy ha a történetileg idegen szövegeket saját világunk részévé avatjuk, akkor a kisértéssel éppen az vesz el belőlük, ami talán a legértékesebb vagy legizgalmasabb rétegük lehetett volna: a szövegek és egykori világuk idegensége. Hogy miben áll Mikszáth Kálmának és a nevével jelzett szövegeknek a modernitása – vagy másképp, miben áll idegensége és tőlünk távoli világa: olyan kérdés, amely, reméljük, még sokáig mozgásban tartja a Mikszáth-szakirodalmat. T. Szabó Levente válasza pedig elméletileg és történetileg is nagy horderejű vállalkozás.

KUCSERKA ZSÓFIA

Róheim Géza: Ádám álma

Szerkesztette Hárs György Péter. Fordította Hárs György Péter, Friedrich Melinda, Friedrich Tímea. Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó, Bp., 2009. 303 old., 3200 Ft

A pszichoanalízis kezdeteitől fogva saját hermeneutikus módszertanával vizsgálható kutatási területnek tekintette a kultúrát, így a lélekelemzés felfogható akár kulturális antropológiaként is. A mélylélektan a kultúrakritika eszköztárát is jól alkalmazható retorikai és értelmező módszerekkel gazdagította.

Magát a pszichoanalitikus antropológia tudományát Freud indította útjára a *Totem és tabu*, a *Tömegpszichológia*, az *Egy illúzió jövője*, illetve a *Rossz közérzet a kultúrában* című műveivel. Pszichoanalitikus kutatási eszközökkel, résztvevő megfigyelőként pedig Róheim Géza vizsgált elsőként Európához képest távoli, „primitívnek” mondott népeket, társadalmuk szerkezetét, gazdasági intézményeit, mítoszait, közösségi rituáléit. Ezzel a mélylélektan kutatási területét kiterjesztette a nem nyugati kultúrák vizsgálatára, meghonosítva a pszichoanalitikus értelmező módszertant az antropológia és a folklorisztika tudományában. Francia-Szomáliában, Közép-Ausztráliában, Melanéziában, valamint az arizonai juma és navahó indiánok között végzett pszichoanalitikus etnográfiai kutatásokat, melyekre támaszkodva átfogó antropológiai elméletet dolgozott ki a kultúra eredetéről.

Róheim munkássága nem ismeretlen a magyar olvasóközönség előtt. Az 1980-as évektől kezdve számos műve jelent meg új vagy reprint kiadásban, és több válogatás is megjelent írásaiból, így a Verebélyi Kincső szerkesztette *Bűvös tükör* (Magvető, Bp., 1984.) és a *Primitív kultúrák pszichoanalitikai vizsgálata* (Gondolat, Bp., 1984.) című kötet. A *Thalassa* 1992-ben különszámot szentelt Róheim életművének, és 1999-ben egy újabb Róheim válogatás jelent meg abban a Tóth László szerkesztette kötetben (*Róheim Géza. Új Mandátum Kiadó, Bp., 1999.*), amelyben Róheimtől származó és Róheimről szóló tanulmányokat olvashatunk, a szerkesztő terjedelmes bevezetőjével és alapos jegyzeteivel együtt. Ez a válogatás Róheim addig megjelent műveinek a bibliográfiáját is tartalmazza.

Az *Ádám álma* Róheim terjedelmes életművének magyarul eddig ki nem adott részéből készült válogatás – első sorban a kultúra eredetével és funkciójával, az animizmussal, a mágiával, az istenkirálysággal foglalkozó írásaiból, zsidó-héber-ószövetségi tárgyú tanulmányaiból, továbbá a pszichoanalízis és az antropológia kapcsolatát, illetve „határterületi” kérdéseket, így a telepátia problémáját feszegető esszét tartalmaz és néhány esettanulmányt,